

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Статтю присвячено аналізу умов трансляції елементів культури безпечної діяльності персоналу суб'єктів господарювання. Визначено, що однією з дійових складових отримання позитивного результату в процесі підготовки фахівців з рівнем компетентності, потрібним для обслуговування високотехнологічних виробництв, є безперервне професійне навчання в системі багатоступеневої підготовки. Наведено рекомендації щодо заходів, необхідних для подальшого просування культури безпеки в сучасній професійній освіті.

Ключові слова: освіта, безперервне професійне навчання, компетентність, культура безпеки, дисципліна "Безпека життєдіяльності", персонал, суб'єкт господарювання, професійна діяльність.

Невід'ємність поняття навчання від життєдіяльності особи приводить до розуміння про супровідний характер підтримки освітою тих функцій, які людина реалізує протягом життя. І, зрозуміло, що значну частину часу індивід приділяє питанням опанування особистої та суспільної безпеки, як однієї з найбільш затребуваних власних цінностей [6, с.91]. За таких умов, забезпечення безпеки в цілому потребує докорінної перебудови як світогляду спільноти щодо особистого виживання, так і змісту підготовки спеціалістів для суб'єктів господарювання, незалежно від їхнього фахового призначення. Спрямованість сучасної освіти на особистість, на задоволення її освітніх потреб вимагає створення умов, які забезпечуватимуть майбутнім фахівцям досягнення компетентності у професійній діяльності, відповідного рівня культури безпеки, розвитку потреби до творчості [4, с.252]. Отримання певного освітнього рівня в сучасному житті стає лише передумовою для подальшого вдосконалення і саморозвитку особистості, в якій формується спрямованість на безперервну освіту упродовж життя.

Питання підготовки молоді до безпечної життєдіяльності та розробки основ формування в неї культури безпеки певною мірою розглядало багато вчених-педагогів, серед яких С. Абрамова, В. Акімов, А. Алексюк, С. Батіщев, В. Бегун, Ю. Воробйов, В. Гафнер, В. Гінецинський, О. Запорожець, І. Зязюн, Ю. Іванов, О. Ляшенко, В. Мельник, В. Михайлюк, О. Михайлов, Н. Ничкало, І. Немкова, І. Підласій, А. Русаловський, Л. Сорокіна, О. Шароватова, Л. Шершнев, С. Якушева та ін. І все ж, ступінь розробленості проблеми формування безпосередньо культури безпеки професійної діяльності майбутніх фахівців продовжує залишатися недостатньою. Хоча, прищеплення елементів культури безпеки та виховання особистості безпечного типу, здатної до активної комунікації в ході загального виживання, є однією з невід'ємних умов існування людства. Підтвердженням цього може стати сучасна статистика небезпечних подій, що відбулися в державі у виробничій сфері. Так, за даними виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, тільки за 9 місяців 2013 року до її робочих органів надійшло 8409 повідомлень про нещасні випадки на виробництві, в яких постраждало 8670 осіб, в т.ч. 1200 - із смертельним наслідком. Отримали травми на виробництві в стані алкогольного сп'яніння 116 осіб (біля 1,7% від загальної кількості травмованих по Україні). При цьому 40 осіб отримали травми із смертельним наслідком. За 9 місяців 2013 року до робочих органів виконавчої дирекції Фонду надійшло 4663 повідомлень про професійні захворювання (отруєння) [9]. Отже, подальші коментарі стосовно існуючого рівня культури професійної безпеки нами вважаються зайвими. Стосовно дійових пропозицій – існуюча проблема потребує негайного реагування всіх ланок системи освіти щодо її усунення.

Метою статті є аналіз умов трансляції елементів культури безпечної діяльності персоналу суб'єктів господарювання та визначення особливостей її прищеплення під час безперервного професійного навчання в системі багатоступеневої підготовки фахівців.

Досягнення позитивного результату в набутті професійної компетентності фахівців засобами системи освіти можливо тільки за використання всього інструментарію освітянського впливу – їх якісного педагогічного та психологічного супроводження увесь час безперервної освіти, переформатування взаємовідносин викладачів і тих, кого вони навчають, до рівня колег, їхньої правової, екологічної, інформаційної, економічної, комп'ютерної та інших видів підготовки. При чому, особливе місце посідає духовне та етичне виховання майбутніх фахівців у контексті культурологічного підходу до безпеки професійної діяльності [3, с.12]. У результаті культура безпеки піднімається до рівня ідеології суспільного захисту. За таких умов безпека стає єдиною для всіх, тобто суспільною, яку всій спільноті забезпечують делеговані нею представники: владні структури, спеціально вповноважені органи і служби, волонтери, громадські організації та взагалі дієздатне населення держави. Саме, за умов визначення культури безпеки ідеологією суспільного захисту та безперервної професійної освіти можливе подальше безпечне існування соціуму. Сучасні технології настільки потужні, що небезпечні ситуації, котрі вони здатні спровокувати можуть мати глобальні наслідки. До того ж, високотехнологічні виробництва працюватимуть тільки за умов розвитку енергоефективності суб'єктів господарювання, що, в першу чергу, потребує їхнього забезпечення компетентними професійними кадрами. Звідси зрозуміла й необхідність певних змін у загальній системі освіти, освітньому напрямку "Цивільна безпека" та, безпосередньо, програмі навчальної дисципліни "Безпека життєдіяльності" [7, с.163]. Вона повинна враховувати специфіку діяльності персоналу суб'єктів господарювання в умовах досягнення меж зростання рівня безпечно перетворення середовища перебування, тобто будуватися на засадах культури професійної безпеки. Зауважимо, що остання є інтегральною якістю особистості, яка визначає спрямованість людини на розвиток потреби в безпеці на засадах сукупності загальнокультурних і професійних компетенцій, знань, постійного вдосконалювання вмінь і навичок безпечної реалізації професійної та соціальної діяльності [8, с.2342].

Нині при визначенні рівня професіоналізму людини в якості одного з ключових критеріїв застосовується поняття компетентності. Її основи надає базова професійна освіта. Будучи динамічною характеристикою особистості, компетентність відбивається і може бути оцінена тільки в ході практичної діяльності, а її рівень може підвищуватися (знижуватися) безупинно протягом всієї професійної життєдіяльності фахівців. Рівні компетентності - це її якісні стани, що характеризуються мірою розвитку здатності фахівця працювати зі знанням справи при виконанні сукупності службових обов'язків. В основі компетентності знаходиться розуміння суті виконуваних завдань і їхнього поєднання з діяльністю інших суб'єктів. Розвиток сучасного високотехнологічного виробництва, активне впровадження інформаційних технологій в усі сфери життя висувають певні вимоги до професійної компетентності сучасних кваліфікованих кадрів. Недостатня компетентність у цій сфері обумовлює виникнення групи ризику серед населення, зайнятого у сфері виробництва й одночасно підвищення рівня суспільної небезпеки. У контексті освітньої проблематики використовується також поняття "культура безпеки", як об'єктивованій соціальний досвід безпечної професійної діяльності та рівень розвитку особистості, що характеризується рівнем освоєння індивідом накопиченого людством соціального досвіду (соціальної відповідальності) та ступенем розвитку здатності його до виживання в сучасних умовах.

У якості дійових заходів системи освіти, що сприятимуть реалізації наведеного вище, можна визначити наступні:

- створення на державному рівні умов для освітніх установ щодо творчого розвитку і самореалізації студентів, виховання фахівців, здатних навчатися впродовж життя;
- збільшення частки творчих форм навчання в процесі оволодіння компетенціями безпечної професійної діяльності;

– стимулювання мотивації студентів до безпечного виконання певного виду діяльності, шляхом присвоєння надбань культури безпечної професійної та соціальної діяльності;

– інтеграції знань, умінь і навичок реалізації елементів культури безпеки професійної діяльності, що є предметом окремих навчальних дисциплін в єдиний взаємозалежний комплекс;

– поширення процесу самоорганізації навчання студентів за використання інформаційних засобів у вищих навчальних закладах;

– активне впровадження системного, синергетичного та культурологічного підходів до навчання, що потребує нових взаємовідносин викладачів і студентів;

– прищеплення комунікативної компетентності безпечної поведінки у суспільстві.

Уточнення потребує також сутність і структура культури професійної безпеки різних фахових напрямів, принципи реалізації, критеріальний апарат оцінки сформованості її рівнів та інші складові засобів формування спеціалістів безпечного типу. В сучасному культурно-освітньому контексті як принцип навчання, умовою становлення особи безпечного типу виступає безперервність професійної освіти. У змістовному плані вперше теоретично її було обґрунтовано і представлено Я. А. Коменським, який вибудував у своїх працях систему, спрямовану на навчання "всіх всьому", починаючи від материнської школи і закінчуючи академією. Однак, повною мірою суспільство отримало змогу приступити до осмислення і втілення даної ідеї на практиці лише наприкінці ХХ ст.

Проблематику безперервної освіти можна умовно розділити на дві основні сфери [1, с.20]. Перша пов'язана з побудовою системи безперервної освіти як частини соціальної практики – соціально-освітній аспект безперервної освіти, інша – з процесом освоєння самою людиною нового життєвого, соціального та професійного досвіду. Серед функцій безперервної освіти відокремлюють:

- розвиваючу (задоволення духовних запитів особистості, потреб творчого росту);

- компенсуючу (усунення недоліків базової освіти);

- адаптивну (оперативна підготовка та перепідготовка в умовах мінливих виробничої та соціальної ситуацій);

- інтегруючу в незнайомий культурний контекст;

- ресоціалізацію (повторну соціалізацію).

У структурі безперервної освіти розмежовують наступні її види: формальну, неформальну та інформальну. Формальна освіта регламентується, нормується (здобуває встановлені форми) з боку держави і суспільства. Способами такої регламентації є стандарти, освітні системи певного типу, закріплені законодавчо. Люди, що одержали формальну освіту, здобувають сукупність законодавчо встановлених прав, підставою для надання яких служить документ (свідоцтво, атестат, диплом, посвідчення) державного зразка. Він відкриває доступ до наступного рівня освіти в рамках існуючого законодавства. Певні рівні формальної освіти затверджуються державою як обов'язкові для всіх громадян. Причому обов'язковий освітній ценз, звичайно проголошений і закріплений конституційно, деякою мірою стає прогностичним показником якості життя й освіченості населення тієї чи іншої країни.

Поняття неформальної освіти містить всі види освітніх програм і навчальних курсів, які не дають права на одержання сертифіката, що забезпечує зміну професійного статусу. Неформальна освіта при бажанні дозволяє здійснювати загальнокультурний розвиток людини на всіх етапах її життя незалежно від вихідного освітнього рівня. Звичайно вона пов'язана зі сферою аматорських захоплень і реалізацією творчого потенціалу особистості. Іноді неформальна освіта відіграє компенсуючу або адаптивну роль для людей, які за тих або інших причин не зуміли чи не бажали одержати формальну освіту.

Інформальна освіта – навчання, що перебуває поза будь-якою формою, "вбудоване" протягом життя: здійснюється в ході комунікації (спілкування), що відбувається під впливом засобів масової інформації, просвітницьких акцій, при читанні книг, при осмисленні досвіду

як власного, так і інших. Освіта завжди розглядалася суспільством в контексті життєвого шляху людини, де "університетами" стають не тільки навчальні аудиторії, лабораторії та бібліотеки, але й колеги, друзі, засоби масової інформації. У сучасному досвіді освіти протягом життя ці види взаємно перетинаються, забезпечуючи дійсну безперервність навчання.

Реалізація безперервної освіти в освітній системі спирається на її "вертикальну інтеграцію", тобто наступність ступенів формальної освіти - дошкільного, початкового, середнього, середньо професійного, вищого, де кожний освітній рівень припускає можливість переходу на наступний. Рух лінією "вертикальної інтеграції" у багатьох випадках сполучений з орієнтацією на службове просування, кар'єрне зростання. У той же час, важливо розуміти, що інтеграція результатів всіх видів освітньої та просвітницької діяльності може відбутися тільки "усередині" людини, у її суб'єктивному світі [2, с.426]. Ця інтеграція певною мірою здійснюється на основі синергетичних процесів, тобто за принципом самоорганізації інформації, що надходить ззовні і має навчальний зміст. Чим усвідомленіше людина вишиковує траєкторію своєї освіти, тим більш керованим стає її інформаційна взаємодія зі світом. Подібне розуміння ідеї безперервності припускає особливу позицію індивіда, що вчиться. Він виглядає повноправним учасником освітнього процесу, свідомо визначальним, у кого, чому і як йому вчитися для виконання своїх життєвих завдань і планів. У соціально-освітній практиці ключове значення для здійснення принципу безперервності навчання має наявність наступності ланок освітньої системи і розгалуженості каналів неформальної освіти за межами базової освіти. Таким чином, безперервна освіта є одночасно і суспільно-державною системою, що забезпечує реалізацію принципу безперервності навчання в суспільстві, і внутрішнім процесом, який супроводжує становлення професіонала на основі навчання протягом всього життя. При цьому, стосовно людини вона виконує дві основні функції: професійно-особистісного розвитку та прищеплення культури безпечної поведінки у ситуації, коли існує загроза її здоров'ю чи життю.

Тенденції розвитку системи освіти потребують термінового усунення розбіжностей між існуючим змістом і якістю професійного навчання на різних рівнях підготовки фахівців [5, с.174]. Особливо це стосується напрямку забезпечення безпеки. Аналіз результатів восьмирічного проведення олімпіад з Безпеки життєдіяльності серед навчальних закладів I – IV рівнів акредитації Миколаївської області, здійснений автором, свідчить про значно нижчий рівень знань молоді, що навчається у вищих професійних училищах, спеціалізованих ліцєях та коледжах, від рівня студентів інститутів та університетів. Зауважимо, що їхня підготовка відбувається за однією типовою навчальною програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України і рекомендованою до застосування в усіх освітніх навчальних закладах. У чому ж причина такого стану і що треба зробити для її усунення? Вона очевидна: низька якість підготовки викладачів дисципліни "Безпека життєдіяльності" середньої ланки професійної освіти. Для поліпшення її стану можна рекомендувати повернення до середньої школи предмету "Основи безпеки життєдіяльності", а для педагогічних вищих навчальних закладів – підготовки викладачів дисципліни "Безпека життєдіяльності" та предмета "Основи безпеки життєдіяльності". Формуванням культури безпеки на всіх рівнях повинні займатися професіонали.

Природа створила людині всі необхідні біологічні та нейрофізіологічні передумови для інформаційно-навчальної взаємодії зі світом, навколишнім середовищем, іншими людьми протягом всього життя, але не захистила саму від себе. Тому суспільство визначило наявність культури професійної безпеки у персоналу суб'єктів господарювання незалежно від фахового призначення, як обов'язкову умову, здійснення професійної та соціальної діяльності.

Отже, однією з дійових складових отримання позитивного результату в процесі підготовки фахівців з рівнем компетентності, потрібним для обслуговування

високотехнологічних виробництв, є наявність культури професійної безпеки, яку необхідно формувати під час безперервного професійного навчання в багатоступеневій системі освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безрученков Ю.В. Проблема наступності у професійній підготовці фахівців / Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Частина I. – 2011. – №14 (225). – С.17–24.
2. Выготский, Л. С. Педагогическая психология [Текст] / Л. С. Выготский. – М.: Изд-во АСТ, 2008. – 671 с.
3. Евладова, Е. Б. Ценности культуры в системе воспитания [Текст] / Е. Б. Евладова // Этическое воспитание. – 2008. – №7. – С.10–14.
4. Кулалаева, Н. В. Культура безпеки людства. Монографія. [Текст] / Н. В. Кулалаева, В. О. Михайлюк. / Миколаїв: Вид-во Ірини Гудим, 2011. – 371 с.
5. Курлянд З.Н., Бартенєва І.О., Богданова І.М., Галіцан О.А. та ін. Теорія і методика професійної освіти. – К. : Знання, 2012. – 392 с.
6. Маслоу А. Г. Мотивация и личность [Текст] / 3-е изд. / Пер с англ. В. Васильева. – С.-Пб. : Питер, 2008 – 352 с.
7. Михайлюк В.О. До питання запровадження новітніх технологій навчання в освітньому напрямку "Цивільна безпека". – Київ. ДІУСЦЗ, 2012. – С.160–164.
8. Сорокина Л.В. Основные принципы воспитания культуры безопасности жизнедеятельности у студентов высших учебных заведений технического профиля // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Т. 12. – №1(9), 2010. – С. 2341–2344.
9. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Режим доступа: <http://www.social.org.ua/activity/profilactika>

Кулалаева Н.В.

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ БЕЗОПАСНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Статья посвящена анализу условий трансляции элементов культуры безопасной деятельности персонала субъектов хозяйствования. Определено, что одним из действующих составляющих получения положительного результата в процессе подготовки специалистов с уровнем компетентности, необходимым для обслуживания высокотехнологичных (научоемких) производств, является непрерывное профессиональное обучение в системе многоступенчатой подготовки. Приведены рекомендации относительно мер, необходимых для дальнейшего продвижения культуры безопасности в современном профессиональном образовании.

Ключевые слова: образование, непрерывное профессиональное обучение, компетентность, культура безопасности, дисциплина "Безопасность жизнедеятельности", персонал, предприятие, профессиональная деятельность.

Kulalaeva N.V.

CREATING A CULTURE OF SAFETY AT MODERN PROFESSIONAL EDUCATION

This article analyzes conditions of forming of elements of culture of safe activity of the staff of economic entities. It is define that one of the active components of obtaining a positive result during training specialists with the level of competence which is necessary for the maintenance of high-tech industries, is a continuous professional education at the system of multilevel training. There are recommendations which are concerning the measures necessary to further advancement a culture of safety in the modern professional education.

Key words: education, continuous professional education, competence, culture of safety, discipline, "Safety of life", the staff, the company, professional activity.